

crkva u svijetu

godina X • broj 2 • split • 1975

SADAŠNJI TRENUTAK I DILEME

Urednik

Gdje smo? Na čemu smo? — prvo je pitanje čim počnemo misliti o sadašnjem trenutku. I s pravom. Jer to je osnovica i polazište za svaku novu akciju, nastavak ili ispravljanje. Na žalost, složenost današnjeg stanja u Crkvi i u svijetu, zapravo u čovjeku i u društvu, otežava — da ne kažem onemogućuje — siguran zaključak brojnih napora i htijenja. Sustavnost je, priznajmo, slaba strana našega doba; štoviše, ono joj se koji put izravno opire. Pod pritiscima kojekakvih sukoba i trauma mnogi namjerno izbjegavaju dorečenost i jasnoću. No i bez toga i previše je poznato da je naše razdoblje, razdoblje traženja i eksperimentiranja; zazire od čvrstih norma i dorečenih stajališta. Stoga naš sadašnji trenutak moramo radije odrediti njegovim suprotnostima, nego sigurnim i jasnim, logičnim označnicama. Možda i u tome suvremena dijalektika ima svoj udio. Svijet smo naime u vlastitoj promjeni, koji nema svojega »sada«, nego je još uvijek čudno podijeljen na »prošlo« i »buduće«. Takvo je dakle naše doba: rađa se pod hipotekom dojučerašnjih shvaćanja u sjeni novog ozračja; osnovni zakon povijesne suprotnosti ostavlja i na njemu svoj biljeg.

Razloge takvu stanju možemo tražiti u prošlosti, koliko i u sadašnjosti. Dugo vremena smo, naime, bili ponosni na čvrstoću i stabilnost svoje misli. Nerado smo prihvaćali i najmanje promjene. Zaklinjali smo se na pojedine formule koje su vrlo malo vodile računa o razvoju povijesti, i u tom smislu o novom čovjeku i njegovim shvaćanjima. Pretjerana stabilnost i neumoljiva logika, međutim, nisu urodile plodom, kako se je očekivalo. Nerealno je bilo misliti da se svijet neće mijenjati, ako se mi ne budemo obnavljali. Nije se stoga čuditi da je on pošao svojim putem. Jer, htjeli mi to ili ne, život ima svoje zakone. I ne samo život nego i sve što želi živjeti i ići u korak sa životom. Ne vodeći dovoljno računa o tihoj

ali ustrajnoj preobrazbi svijeta (i čovjeka) prijašnje su se generacije, kojima je smisao za budućnost bio slaba strana, samodopadljivo zatvarale u svoj teoretsko-logički svijet, u kojemu je bilo važnije sačuvati i novim pokoljenjima prenijeti svoju prihvaćenu dosljednost i tradicionalnu institucionalnost, negoli tu istu dosljednost i institucionalnost povezivati s novim vrednotama i po potrebi ih prestilizirati u skladu s općim tokovima misli i povijesti a da opet ništa ne izgube od svojega izvornog identiteta.

U naše doba stvari su se dobrano promijenile. I još se uvijek mijenjaju. Budući da se baš u naše vrijeme u dobroj mjeri izmijenio način života, mišljenja i doživljavanja, osjetio se također i stanoviti raskorak. Taj je raskorak u stvari izazvao sva ova kretanja, pretraživanja i dileme. I nismo mi za to krivi; ni jedni ni drugi, iako se koji put bespotrebno traže i imenuju krivci. Sve to ima svoju dublju logiku i svoju povijesnu pozadinu. Što se nas danas tiče, krivnja je, ako je ima, samo u skučenosti naših pogleda: u poistovjećivanju velike ljudske i kršćanske povijesti i stvarnosti s našom malom, osobnom poviješću i stvarnošću, u identificiranju istine s našom istinom, ili s našim znanjem, vjere s našom vjerom, svijeta s našim svijetom... Zaboravljamo da nas sve to nadilazi i prelazi, da smo mi samo dio velike povijesne stvarnosti, koja se iz dana u dan rađa i obnavlja, te nije i ne može biti samo naša. Povijesnost ima svoje zakone i, naravno, svoju ulogu u životu i svijetu. I naš današnji život i svijet, sa svim svojim sklopom zbivanja i vrednovanja, koliko god u biti bili identični s minulim svjetovima i nekadašnjim egzistencijalnim problemima, vrlo mnogo se ipak od njih razlikuju. Ta ista sudbina čeka i naše stoljeće u odnosu na bližu ili daljnju budućnost.

Sadašnji, dakle, trenutak i njegovi problemi uvjetovani su našom poviješću i vremenom. Ne smijemo to zaboraviti kad se već kritički osvrćemo na današnje dileme. Povijest, po našem mišljenju, predstavlja stanovitu cjelinu, ali poznaje i određene prijelazne i kritičke momente. Sjetimo se časkom mijenjanja stare slike svijeta i njezinih posljedica. Jedna promjena izaziva drugu; jedna metoda ili način mišljenja utječu i na drugu metodu, na drugi način mišljenja. To je opće pravilo spontanog dijaloga u svijetu i prirodi. Naravno, ni Crkva ni teologija nisu nipošto izuzete od toga zakona. Razvojni putovi na jednom području u našem se svijetu, čini se, prije ili poslije moraju odraziti i na drugim područjima.

U vezi s tim možemo se časkom prisjetiti nekih novijih povijesnih kretanja i njihovih odjeka na naša današnja zbivanja. Ili, još bolje, neka nam za to posluže duža povijesna razdoblja koja su vremenski prethodila današnjim idejnim i duhovnim gibanjima. Dok su, na primjer, još tamo u 18. stoljeću povijesna shvaćanja i društvene nauke doživjeli svoj zaokret i konačno revoluciju, a prirodne znanosti, posebno biologija, u 19. st. svoju evoluciju — što se sve odrazilo i na općim tokovima daljnje povijesti — teološke su znanosti bile ponosne na svoju stabilnost i unutrašnju koherentnost. No ta stabilnost i koherentnost, koliko god nam bile drage i potrebne, morale su se jednoga dana izravno suočiti s novim oblicima života ili, bolje, s novim drukčijim shvaćanjima i doživljajima.

To izravno suočenje i susret, mada je toga i prije bilo, desili su se u svemu svojem opsegu i intenzitetu upravo u naše doba. I, nema sumnje, izazvali su stanovita pitanja, koja nameću suvremenija gledanja i rješenja. U času kad se, htjeli mi to ili ne, mijenja jedan svijet, jedna kultura i sam čovjek, ne treba se čuditi ni drugim izmjenama ili, najčešće, usklađivanjima i stanovitim aktualiziranjima starih pitanja. To je razlogom da se danas i religiozni svijet našao u povijesnom času svojega osvježanja i potrebne reafirmacije. Budući da se i previše danas o tome govori, pa i pretjeruje, bilo s jedne bilo s druge strane, neki analagno drugim suvremenim pokretima govore koji put i o »teološkoj revoluciji« našega vremena. Riječ se, naravno, uzimlje u cilju nekog izazova, ali, kad je već spomenuta, neće nam biti teško shvatiti zamašitost i nedorečenost sadašnjeg trenutka. Jasno je samo po sebi da jedno ovakvo razdoblje nije i ne može biti dovoljno sustavno i dorečeno. Traženje i nesigurnost izazivaju nužno kritiku, unose određeni nemir i rizik. To onda spontano izaziva stanovite krize, rađa nove dileme. No mislim da nije bit krize u tome, u samom traženju i preispitivanju, u usklađivanju i aktualiziranju starih pitanja, nego u krutim oprečnim stajalištima koja se najčešće svode na zakon isključivosti ili, točnije, suprotnosti.

Mijenja li se danas kršćanstvo? — jedno je od spontanijih pitanja koje se mnogima nameće. I zanimljivo je da se još uvijek pri tome stvari fiktivno gledaju ili se još češće zamagljuje. S jedne se strane ne vidi sav povijesni hod i razvoj, s druge se, naprotiv, prave presmioni skokovi. Često se stvara nepotrebna panika i krutim držanjem onemogućuje lakše sporazumijevanje. Zanimajući dijalektiku života, mnogi još uvijek očekuju odgovore — i na spomenuto pitanje — jednostavno po starom načelu: *da ili ne*. Takav odgovor, međutim, bio on potvrđan ili odričan, proizlazi iz strogog fiksizma i čvrste logičke ili, točnije, teoretske određenosti; dijalektika i povijesna uvjetovanost nisu mu bliske; na praksu se malo osvrće; ne zanima se dovoljno ni za unutrašnje suprotnosti ljudske povijesti i samoga života, ljudske egzistencije i njezine konkretnosti; kao da ga samo zanima dosljednost idealne logike i teoretskih načela. Da budem jasan, moram kazati da je sve to potrebno, ali — da ne bismo bili jednostrani — moramo računati i na drugu dimenziju ljudske misli i povijesti. A baš u tom pogledu novija povijest i misao učinile su velik korak naprijed. Tu je zapravo i nastao onaj raskorak o kojemu smo govorili; prema tome tu onda valja tražiti i ključ koji je kadar uspostaviti potrebni odnos između svih onih strukturalnih, egzistencijalnih, misaonih i povijesnih, i u tom smislu za čovjeka bitnih promjena s jedne strane i ustaljenih shvaćanja i vrednota kojih se čovjek ne smije i ne može odreći s druge.

Ako želimo osjetiti opasnost jednostranog odgovora, dotično jednostranih rješenja u smislu pretpostavljenog odgovora, potrebno je uočiti činjenicu da su u životu i povijesti mnoge promjene nužne, da se isto tako i sam čovjek sa svim svojim »ljudskim svijetom« dobrano mijenja a ostaje isti, da je zapravo praktički zakon očuvanja vlastitog identiteta u živih organizama zakon neprestane promjene, ili, recimo, da čovjek nikada ne može dohvatiti potpunu istinu, potpunu pravdu... i da će se mijenjati — ako

se uopće budu mijenjati — samo ona temporalna »čovjekova istina«, »čovjekova pravda«, a ne istina ili pravda u sebi. Konačno, povijest teologije pamti brojne datume kada se, kako se i zašto se branila, prihvatila ili ponovno stavljala u pitanje jedna ili druga teološka, a osobito disciplinska ili religiozno-predikabilna teza. Kad se sve to uzme u obzir, nije teško shvatiti da se mnogošta u svijetu neprestano mijenja i uvijek ostaje isto, u našem ljudskom shvaćanju riječi. Razumljivo je dakle da se i današnje kršćanstvo u svemu svojem agiornamentu, pretraživanju i stanovitom nužnom preobražavanju neprestano mijenja i obnavlja, potvrđuje i razvija. Uostalom, jedna ili druga promjena, jedno ili drugo rješenje nisu sigurno promjena kršćanstva nego jednog ili drugog povijesnog shvaćanja, teološke postavke. Znam da će se prijeći na neka konkretna pitanja, no mislim da se i tu stvari nepotrebno zaoštavaju. Nije se, na primjer, kršćanstvo promijenilo, kad je prihvatilo javnu, pa tajnu, kao što se ne bi promijenilo ni kada bi jednoga dana stvarno prihvatilo, u redovitoj praksi, kolektivnu ispovijed, ili — da u ovoj godini afirmacije žene spomenemo i ovaj primjer — još bi se manje promijenilo, ako jednom i žena u Katoličkoj crkvi bude vršila svećeničku službu.

Priznajemo da je opasna lakomisljena »igra mode« i prihvaćanje filozofskog i životnog relativizma, ali nije ništa manje opasno povijesno apsolutiziranje ljudskih ponašanja. Stoga ne smijemo zamjeriti razboritoj dijalektici koja spontano mimoilazi njihove sukobe i u ljudski život unosi faktor povijesnosti. Tijek je to vremena kroz koji prolazi i u kojem se na određeni način svaka stvar neprestano iznova rađa i potvrđuje. Samo čvrsti zakoni logike, čini se, u svojem teoretskom obliku izmiču njezinu utjecaju, ali ih je za uzvrat suprotnost povijesne misli nadopunila životnom dijalektikom. Ne mislim ovdje veličati povijest, jer znam da ona »nije nikada nevina«, ali joj moramo priznati stanovitu ulogu u načinu i pristupu, pa time i u različitom vrednovanju pojedinih pogleda i događaja, u stalnom produblivanju, otkrivanju, i u tom smislu obnovi i preobrazbi svijeta. Štošta se i danas može odbaciti od naših shvaćanja, ali se više ne može mirno isploviti iz XX. stoljeća kao da ga nije ni bilo.

Današnja dinamika i dijalektika, kao i nove spoznaje, pretpostavljaju nove odnose u ljudskom prostoru i dopuštaju veći utjecaj vremena te brže promjene, negoli se to nekada i naslućivalo. Naravno da se time rađaju novi problemi. No baš zbog toga bilo bi nerazborito i pogrešno shvaćati tu dinamiku i dijalektiku nekim rušilačkim silama i pukim nijekanjem sigurnih vrednota. One su radije putovi i načini kako pravilno povezati, ostvariti, i razumjeti povijesni rast u svim oblicima ljudske djelatnosti. Prihvaćanje tog rasta nije ni u kojemu slučaju nijekanje potrebnog identiteta. On je svakome drag i koristan, ni vrijeme ga ne smije promijeniti. Prema tome nije stvar u tome da bi se povijest poigravala u naše doba s čovjekom i društvom, dotično s ustaljenim istinama, smislom i vrednotom, nego u složenom pitanju: kako uskladiti odnose i zakonitosti idealnog i konkretnog poimanja, odnosno umskog određenja neke danosti i njezina povijesnog razvoja i konkretiziranja? Ni kruti fiksizam ni povijesni relativizam ne pružaju željena rješenja. No kao i u svim drugim ljudskim područjima i ovdje se javlja opasnost da se prenglasi jed-

no ili drugo: apsolutnost pojmovne istine ili relativnost dinamike povijesti. U prvom slučaju imamo krute dogmatičare, koji onemogućuju potrebni rast i razvoj, u drugom nesigurne obnovitelje, koji u svojoj egzistencijalnosti zaboravljaju na dužnu koherentnost. Znamo da nije lako naći pravi smjer i održati mjeru, ali isto tako znamo da je pri tome najgori jednostrani fanatizam. Kad vidimo da se svaki živi organizam razvija i da u tom razvoju čuva svoj identitet, nikako ne možemo prihvatiti krajnosti. Rekao bih da je u ovom slučaju priroda, kao i povijest, učiteljica života.

Golema zgrada kršćanske misli i dosadašnjih teoloških spoznaja, koliko god je u određenom smislu mjerilo i kodeks, toliko je isto tako osnovica i polazište za daljnju izgradnju i nova osmišljavanja. Zapravo, danas je potrebno na njezinim izvorštima i temeljima graditi nove oblike i šire vizije. To je jedini put da se kršćanska misao organski razvija i afirmira u društvu, da se uvijek nanovo prelijeva u živi konkretni svijet, u nova pokoljenja i vremena. U tom smislu se treba radovati današnjim nastojanjima da se sve više prilagođuje urođeničkim kulturama Istoka i Juga kao i procesima novih svjetova koji zahvaćaju stare kršćanske prostore. Teško je to danas dokazivati, ali nije teško predvidjeti da bi uporno branjenje tradicije u njezinu integritetu moglo biti jednako opasno kao i načelno odstupanje od osnovnih postavki.

Stablu je, podsjetimo se, apsolutno nuždan korijen; ali korijen ne može dugo živjeti ako svake godine iznova ne prozelene grane koje ga neprestano pomlađuju, te čitav organizam jačaju i hrane. Slična je stvar u prirodi i društvu.

Koliko god, dakle, prihvaćali izazov i dinamiku različitih stajališta u službi traženja boljih rješenja, ne možemo pozdraviti krutost stanovitih mentaliteta koji — na principu onoga ili-ili, dotično da ili ne — s jedne strane žele zaustaviti vrijeme, a s druge zaboraviti na osnovna polazišta.

Živeći u svijetu uspona i rasta, a opet ograničenih mogućnosti i dohvata, nezahvalno je stavljati točke ljudskim domišljajima i spoznajama, jednako kao što je nerazborito u ovoj našoj condition humaine vjerovati u savršena otkrića i nova patentna rješenja. Dok smo god »u hodu«, to jest u povijesti, moramo biti spremni na životne probleme, svjesni da će se uvijek javljati pod novim vidom, u novim prilikama, i da ćemo na njih uvijek na nov način morati odgovarati. Emotivno i spoznajno čovjeku su uvijek draži i bliži njegovi odgovori, odnosno odgovori njegova vremena i njegova jezika, nego tuđi ili stari ponavljani dokazi. Nemamo se, stoga, zašto buniti protiv korisnih traganja za odgovorima našega vremena, koji vode računa o bitnim odnosima prošlosti i sadašnjosti. U tom smislu — mimoilazeći neka pretjerivanja — mogli bismo i ovaj naš povijesni trenutak ubrojiti u ona razdoblja koja shvaćaju nužnu zakonitost života.

Ako je to tako, onda bi naši sudovi i kritike mogli biti mnogo pozitivniji. I mi bismo samo tako, vedra pogleda i sigurnih šansa, mogli smionno koracati u budućnost.